

УДК 78.01:782.1

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2025-6-37>

Віктор ЧЕРНИЙ

концертмейстер кафедри мистецької освіти, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, Україна, 10008

ORCID: 0009-0008-5969-9860

Бібліографічний опис статті: Черній, В. (2025). Формування художнього мислення виконавця в процесі опанування академічним співом. *Fine Art and Culture Studies*, 6, 280–285, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-6-37>

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ ВИКОНАВЦЯ В ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ АКАДЕМІЧНИМ СПІВОМ

У статті досліджується проблема розвитку художнього мислення студентів у процесі навчання академічного співу як важливого чинника формування високого рівня професійної вокально-виконавської майстерності. **Мета дослідження** полягає у розкритті сутності художнього мислення, його ключових механізмів та етапів формування, а також у визначенні методичних підходів, що сприяють розвитку образного, емоційного та інтерпретаційного мислення майбутнього виконавця.

Методи дослідження включають аналіз наукових джерел та педагогічної літератури, теоретичний аналіз структури та етапів художнього мислення, систематизацію та опис методичних підходів (асоціативно-метафоричний, акторсько-режисерський, аналітико-синтетичний, метод творчої імітації та проблемного навчання), а також узагальнення ролі педагога і організації навчального середовища у формуванні творчого потенціалу студента.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні комплексних механізмів художнього мислення у вокально-виконавській діяльності, виділенні послідовних етапів його розвитку – від сенсорно-емоційного сприйняття до інтерпретаційно-творчого рівня, обґрунтуванні ефективних методичних підходів та підкресленні інтеграції ролі педагога, навчального середовища і методів навчання у формуванні творчого потенціалу вокаліста.

Висновки дослідження засвідчують, що художнє мислення є ключовим чинником високої виконавської майстерності та творчої автономії вокаліста. Розвиток образного, аналітичного та інтерпретаційного мислення забезпечує здатність студента створювати індивідуально виразний художній образ твору. Використання системи методів розвитку художнього мислення та активної ролі педагога перетворює заняття академічного співу на творчу лабораторію, де поєднуються технічна підготовка і глибоке емоційне осмислення музики.

Ключові слова: академічний спів, художнє мислення, вокально-виконавська майстерність, етапи, методи, педагог.

Viktor CHERNII

Concertmaster of the Department of Art Education, Ivan Franko Zhytomyr State University, Velyka Berdychivska St, 40, Zhytomyr, Ukraine, 10008

ORCID: 0009-0008-5969-9860

To cite this article: Chernii, V. (2025). Formuvannia khudozhnoho myslennia vykonavtsia v protsesi opanuvannia akademichnym spivom. [Formation of the Performer's Artistic Thinking in the Process of Mastering Academic Singing]. *Fine Art and Culture Studies*, 6, 280–285, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-6-37>

FORMATION OF A PERFORMER'S ARTISTIC THINKING IN THE PROCESS OF MASTERING ACADEMIC SINGING

The article examines the problem of developing students' artistic thinking in the process of academic singing training as a crucial factor in forming a high level of professional vocal performance skills. The **aim of the article** is to reveal the essence of artistic thinking, its key mechanisms and stages of development, as well as to identify methodological approaches that contribute to the development of students' imaginative, emotional, and interpretative thinking.

Research methods include the analysis of scientific sources and pedagogical literature, theoretical analysis of the structure and stages of artistic thinking, systematization and description of methodological approaches (associative-

metaphorical, actor-director, analytical-synthetic, creative imitation, and problem-based learning methods), as well as generalization of the teacher's role and the organization of the learning environment in developing students' creative potential.

The scientific novelty of the article lies in the identification of complex mechanisms of artistic thinking in vocal performance, the distinction of sequential stages of its development—from sensory-emotional perception to interpretative-creative level—justification of effective methodological approaches, and highlighting the integration of the teacher's role, the learning environment, and teaching methods in forming the student's creative potential.

Conclusions indicate that artistic thinking is a key factor in achieving high performance skills and creative autonomy of a vocalist. The development of imaginative, analytical, and interpretative thinking enables students to create an individually expressive artistic image of a musical work. The use of a system of methods for developing artistic thinking and the active role of the teacher transforms academic singing lessons into a creative laboratory, combining technical training with deep emotional and interpretative understanding of music.

Key words: *academic singing, artistic thinking, vocal performance skills, stages, methods, teacher.*

Актуальність проблеми обумовлена зростанням вимог до професійного виконавства у сучасному музичному світі. Сьогодні, на тлі високого рівня технічної підготовки вокалістів, якісний спів вже не може обмежуватися лише фізіологічною правильністю та бездоганим відтворенням нот. Зростає потреба у виконавцях, здатних до глибокої, осмисленої та індивідуальної інтерпретації музичного матеріалу. Недостатній розвиток художнього мислення призводить до виховання «вокальних ремісників», які не можуть адекватно відтворити стильові та емоційні особливості складного академічного репертуару (опери, камерної музики) різних епох. Таким чином, формування у студентів навичок образного мислення, емоційної правдивості та аналізу підтексту стає критично важливим для конкурентоспроможності на світовій сцені.

Проблема набуває особливої значущості у педагогічній площині, де часто спостерігається ухил у техніцизм, що недооцінює інтеграцію знань з історії мистецтв, літератури та акторської майстерності. Необхідність розробки ефективних методичних підходів, які б цілеспрямовано стимулювали творчу уяву, асоціативне мислення та критичний аналіз твору, є нагальною вимогою часу. Це забезпечить не лише професійне зростання вокаліста, а й сприятиме формуванню цілісної, емоційно інтелігентної особистості, здатної перетворювати звук на глибокий художній образ, що є кінцевою метою музичної освіти та мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні наукові дослідження та публікації щодо розвитку художнього мислення на уроках академічного співу засвідчують зміну акцентів у музичній педагогіці: від домінування вокальної техніки до комплексного формування

художньо-інтерпретаційних компетентностей. Зокрема, науковці активно досліджують методи інтеграції акторської майстерності та психологічних аспектів у навчальний процес, де вагомий внесок зробили О. Мишуга, Л. Кисельова, Т. Кобзар, які розглядають вокальний клас як творчу лабораторію, що вимагає володіння техніками внутрішнього перевтілення. Важливе місце займає розробка цілеспрямованих дидактичних прийомів для стимулювання образного мислення, зокрема, Н. Гавриленко, І. Цюпа та Р. Лихач вивчають ефективність асоціативно-метафоричного методу та стильового занурення. Крім того, піднімається питання ролі концертмейстера як співтворця у формуванні художньої єдності (дослідження Н. Журавльової, І. Каленик). Попри значну кількість напрацювань, фахівці відзначають, що питання розвитку художнього мислення студентів на заняттях з академічного співу залишаються недостатньо вирішеними.

Мета дослідження – розкрити сутність художнього мислення у вокально-виконавській діяльності, охарактеризувати етапи його розвитку у студентів та визначити найбільш ефективні методи формування художнього мислення на уроках академічного співу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Художнє мислення є багатограним і складним процесом, який відіграє вирішальну роль у будь-якому творчому процесі, включаючи академічний спів. Художнє мислення (або образне мислення) є особливим видом пізнавальної діяльності, спрямованим на створення, сприйняття та інтерпретацію художніх образів. Це місток між об'єктивною реальністю (нотами, текстом) та суб'єктивним внутрішнім світом артиста (Полатайко, 2007).

У контексті музики та співу художнє мислення є здатністю вокаліста:

– сприймати музичний твір як цілісний, емоційно насичений образ, а не просто послідовність звуків;

– перетворювати власні думки, знання та емоції на виразні вокальні засоби (інтонацію, тембр, дихання, артикуляцію);

– інтерпретувати композиторський задум, надаючи йому особистісного, унікального звучання.

А.О. Ткачук зауважує, що художнє мислення функціонує через кілька ключових механізмів:

– асоціативність: співак пов'язує абстрактні музичні елементи (мажор, мінор, темп) із конкретними життєвими ситуаціями, почуттями або візуальними образами. Наприклад, повільний мінорний темп асоціюється з сумом, розлукою чи нічним пейзажем;

– уява та фантазія – це інструменти для моделювання твору. Вони дозволяють вокалісту «бачити» сцену, на якій розгортаються події пісні чи арії, відчувати себе героєм і, відповідно, інтонаційно фарбувати звук;

– символізація: співак використовує музичні засоби (паузи, форте, піано) як символи емоцій чи ідей. Наприклад, різке *sforzando* може символізувати гнів або несподіваний удар долі;

– емоційно-оціночна діяльність – вміння дати особисту оцінку подіям, описаним у творі. Це перетворює співака з простого виконавця на співтворця, що проживає драму або радість героя (Ткачук, 2010).

Розвиток художнього мислення у контексті академічного співу – це тривалий і багатоступеневий процес, який вимагає системного підходу. Він проходить кілька послідовних стадій, які педагог повинен свідомо стимулювати:

1. Сенсорно-емоційний етап (сприйняття). На цьому етапі студент учиться відчувати музику на базовому рівні, і це включає:

а) навчання слуханню: студент має навчитися чути не тільки свою партію, але й акомпанемент, гармонію, динаміку, створену партнером (концертмейстером);

б) реакція на звук: формування здатності емоційно реагувати на якість власного звучання (тембр, інтонація). Студент повинен сам собі ставити питання: «Чи мій звук відповідає моєму внутрішньому відчуттю?»;

в) розвиток уяви: використання простих образів (вода, світло, колір) для корекції звуку.

Наприклад, асоціювати високі ноти з відчуттям «польоту» або «срібного блиску».

2. Аналітично-логічний етап (осмислення). На цьому етапі студент переходить від простого відчуття до глибокого аналізу твору. Сюди входять:

а) структурний аналіз: вивчення форми твору (куплетна, тричастинна, рондо), кульмінаційних зон, динамічного плану;

б) стилевий аналіз: визначення епохи, жанру (арія, романс, пісня), національної школи. Це допомагає зрозуміти, які саме виконавські традиції є доречними (наприклад, чистий звук бароко чи драматичний пафос романтизму);

в) смисловий аналіз тексту: ретельний розбір поетичного тексту, пошук підтексту, прихованих мотивів героя;

г) використання словників: залучення історичних, міфологічних та літературознавчих джерел для глибокого розуміння контексту твору.

3. Інтерпретаційно-творчий етап (співтворення). Це найвищий рівень, коли студент з виконавця перетворюється на артиста. Сюди, і який включає:

а) створення концепції: формування власного бачення твору. Студент вирішує, яку історію він розповідає, які акценти розставляє;

б) техніка перевтілення: використання елементів акторської майстерності для повного отождолення себе з героєм. Це дозволяє досягти справжньої емоційної виразності;

в) варіативність виконання: здатність імпровізувати в межах стилю, свідомо змінювати динаміку або тембр звуку для підсилення художнього ефекту)

г) художнє узагальнення: вміння передати через виконання не лише конкретну емоцію, а й глибоку філософську ідею, закладену у творі (Мережко, 2020).

Для ефективного розвитку художнього мислення на заняттях із академічного співу педагог використовує цілий арсенал цілеспрямованих методів. Ці методи допомагають студенту вийти за межі чистої техніки і навчитися мислити образами, емоціями та смислами.

До ключових методичних прийомів, що стимулюють художнє мислення вокаліста, віднесемо:

1. Метод асоціативного зв'язку (образно-метафоричний підхід). Цей метод спрямований

на перетворення абстрактних технічних завдань у конкретні, зрозумілі та емоційно насичені образи. Це допомагає студенту інтонаційно забарвлювати звук. Основні прийоми:

- кольорові асоціації: педагог просить студента уявити, який колір має його звук у різних динамічних і регістрових зонах. Наприклад: співати *pianissimo* у верхньому регістрі – це «ніжний сріблясто-блакитний колір»; різке *forte* – «насичений бордовий» або «яскраво-жовтий»;

- природні метафори: використання образів із природи для корекції дихання, опори та легато;

- візуалізація: прохання до студента не просто виконати фразу, а «намалювати» її в уяві. Якщо це балада, студент має «бачити» вечірній пейзаж, дощ або місячне світло (Носова, 2020).

2. *Метод «Внутрішнього режисера» (акторський підхід)*. Студент розглядає себе не просто як співака, а як виконавця ролі, який має розказати історію. Основні прийоми:

- створення сценічних обставин: навіть якщо це камерний романс, педагог ставить питання: «Де ти знаходишся?» (У замку? На самоті у лісі? У натовпі?), «До кого ти звертаєшся?» (До коханої? До Бога? До себе?). Це вимагає від студента логіки почуттів, що впливає на тембр, артикуляцію та енергетику звуку;

- виявлення підтексту: визначення того, що герой відчуває, але не вимовляє вголос. Підтекст наповнює інтонацію глибиною та правдивістю. Наприклад, радісна фраза, заспівана із підтекстом прихованого смутку, матиме зовсім інший художній ефект;

- карта кульмінацій: спільно з педагогом студент визначає, де знаходиться кульмінація твору (не лише музична, а й емоційна) і як вона повинна бути підготовлена та знята (Мережко, 2020).

3. *Метод аналізу та синтезу (інтелектуально-аналітичний підхід)*. Художнє мислення неможливе без глибокого розуміння структури твору. Включає такі прийоми:

- літературний аналіз у глибину: вивчення біографії поета, аналіз ритміки вірша. Порівняння оригінального тексту з перекладом (якщо твір іноземною мовою) для уникнення смислових помилок;

- музично-формальний аналіз: розбиття твору на фрази, речення та періоди, що відпові-

дає диханню та логіці мовлення. Студент повинен усвідомлювати, чому композитор використав саме цю гармонію або ритмічний малюнок у цьому місці;

- стильове занурення: вивчення історичного контексту (наприклад, у чому різниця між виконанням Моцарта і Верді) та традицій виконання. Це запобігає анахронізму (використанню сучасних вокальних прийомів у старовинній музиці) (Полатайко, 2010).

4. *Метод творчого порівняння та імітації*. Цей метод спрямований на розширення виконавського кругозору та пошук власного унікального стилю. Основні прийоми:

- порівняльне слухання: не просто прослуховування різних виконавців, а критичний аналіз їхніх рішень. Педагог ставить питання: «Що тобі сподобалося у виконанні А, а що ти зробив би інакше, як виконавець Б?»;

- імітація з усвідомленням: спроба імітувати тембр або манеру іншого співака для розширення власних вокальних можливостей, але з подальшим поверненням до свого унікального голосу та стилю;

- інтеграція мистецтв: прослуховування інструментальної музики, яка має схожий настрій або епоху, для перенесення інструментальної виразності у вокальну партію (Закрасняна, 2018).

5. *Метод проблемного навчання*. Педагог створює ситуації, де студент повинен самостійно знайти художнє рішення. Важливі прийоми:

- завдання «Чому?»: замість наказу «Зроби *crescendo*» педагог питає: «Чому в цьому місці композитор поставив *crescendo*? Що тут відбувається? Як це пов'язано з текстом?»;

- варіативність рішень: студент має заспівати одну й ту саму фразу з двома різними емоційними відтінками (наприклад, фразу «Я тебе люблю» – один раз з ніжністю, другий – з прихованим відчаєм). Це вчить свідомо управляти художніми засобами (Жишкович, 2018).

Використання цих методів допомагає перетворити академічні уроки співу з технічного тренінгу на творчу лабораторію, де студент не тільки розвиває голос, а й формує себе як мислячу та емоційно багату особистість.

Також відзначимо, що ключовою у формуванні художнього мислення вокаліста є роль педагога, адже саме він спрямовує студента

від технічного опанування матеріалу до глибокого художнього осмислення вокального твору. Педагог допомагає майбутньому співакові зрозуміти, що академічний спів – це не лише правильна подача голосу, дихання чи дикція, а передусім уміння створити цілісний художній образ. Він навчає пов'язувати технічні прийоми з емоційним змістом музики, відкривати приховані смисли твору та передавати їх слухачеві через інтонацію, тембр і виразність.

Педагог формує у студента здатність до аналізу музичного тексту, його стилістичних особливостей, драматургії та емоційної наповненості. Саме через діалог з педагогом майбутній вокаліст вчиться розуміти авторський задум і усвідомлено працювати над художньою інтерпретацією. Педагог не просто передає знання – він виступає наставником, здатним розвивати у студента творче бачення, естетичний смак і широту художнього мислення (Сбітнева, 2021).

Крім того, важливою є атмосфера, яку створює педагог у занятті. Підтримка, довіра і творче середовище сприяють тому, що студент не боїться експериментувати, шукати власні образні рішення та виявляти індивідуальність. Педагог стає провідником у процесі поєднання технічної майстерності зі змістовним емоційно-образним наповненням, допомагає гармонізувати внутрішній світ виконавця

з музичним матеріалом. Саме завдяки такому професійному супроводу студент поступово переходить від відтворення нот до створення художнього висловлювання, що є сутністю академічного співу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження засвідчує, що розвиток художнього мислення на уроках академічного співу є ключовою умовою формування повноцінної вокально-виконавської майстерності. Художнє мислення визначає здатність студента інтерпретувати музичний твір як цілісний образ, поєднуючи технічну вправність із глибоким емоційно-смісловим наповненням. У статті окреслено сутність цього феномену, виокремлено основні етапи становлення образного мислення, а також проаналізовано методи, що сприяють його розвитку. Особлива увага приділена ролі педагога, який виступає не лише носієм технічних умінь, а й наставником, що допомагає формувати у студента індивідуальне художнє бачення та здатність до глибокої інтерпретації вокального твору.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у аналізі ефективності інтегрованих методик розвитку художнього мислення в умовах сучасної мистецької освіти, а також у дослідженні цифрових інструментів та мультимедійних технологій у формуванні образного мислення вокалістів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жишкович М. Аспекти формування мистецько-педагогічних умінь студента-вокаліста як майбутнього викладача співу. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 4. С. 252–262.
2. Закрасняна Ж. М., Мельниченко І. В. Методики розвитку виконавської виразності співака спеціальності «академічний вокал». *Імідж сучасного педагога*. 2018. № 5 (182). С. 78–81.
3. Мережка Ю.В., Ходоровська І.М. Розвиток художнього мислення співаків-початківців на заняттях з музично-теоретичних дисциплін. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2020. № 28. С. 302–310.
4. Носова В. О. Використання інноваційних методик навчання у формуванні асоціативного мислення учнів театральних відділень мистецьких шкіл. *Мистецька освіта майбутнього: методичні аспекти*. 2020. URL: <http://tinyurl.com/ywh7wvjx>
5. Овчаренко Н. Основи вокальної методики: науково-методичний посібник. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006. 116 с.
6. Полатайко О.М. Художньо-образне мислення як категорія педагогічної діяльності. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*: збірник наукових праць Київ, 2007. Вип. 10. С. 218–222.
7. Полатайко О.М. Формування художньо-образного мислення майбутнього вчителя музики у процесі інтерпретації творів мистецтва: *автореф. дис... канд. пед. наук* : 13.00.02. Київ, 2010. 22 с.
8. Ткачук А.О. Методика формування художньо-образного мислення студентів у процесі вокального навчання: *автореф. дис... канд. пед. наук*; 13.00.02. Київ, 2010. 23 с.
9. Сбітнева О. Ф. Розвиток вокальної культури майбутніх вокалістів у процесі фахового навчання. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. № 2. С. 188–195.
10. Яромчук В. Перспективи побутування академічного вокалу на початку XXI століття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. 2016. № 2 (Вип. 35). С. 164–169.

REFERENCES:

1. Zhyshkovych M. (2018) Aspekty formuvannia mystetsko pedahohichnykh umin studenta vokalista yak maibutnoho vykladacha spivu. [Aspects of the formation of artistic and pedagogical skills of a student vocalist as a future singing teacher]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv.* 4. 252–262.
2. Zakrasniana Zh. M., Melnychenko I. V. (2018) Metodyky rozvytku vykonavskoi vyraznosti spivaka spetsialnosti «akademichnyi vokal». [Methods for developing the expressiveness of a singer majoring in «academic vocals»]. *Imidzh suchasnoho pedahoha.* 5. 78–81 [in Ukrainian].
3. Merezhko Yu.V., Khodorovska I.M. (2020) Rozvytok khudozhnoho myslennia spivakiv-pochatkivtsiv na zaniatiakh z muzychno-teoretychnykh dystsyplin. [Development of artistic thinking of beginning singers in music theory classes]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka.* 28. 302–310 [in Ukrainian].
4. Nosova V.O. (2020) Vykorystannia innovatsiinykh metodyk navchannia u formuvanni asotsiatyvnoho myslennia uchniv teatralnykh viddilen mystetskykh shkil. [The use of innovative teaching methods in the formation of associative thinking of students of theater departments of art schools]. *Mystetska osvita maibutnoho: metodychni aspekty.* URL: <http://tinyurl.com/ywh7wvjx> [in Ukrainian].
5. Ovcharenko N. (2006) *Osnovy vokalnoi metodyky: naukovy-metodychnyi posibnyk.* [Basics of Vocal Pedagogy: A Scientific and Methodological Guide]. Kryvyi Rih: Vydavnychiy dim, 2006. 116 s. [in Ukrainian].
6. Polataiko O.M. (2007) Khudozhno-obrazne myslennia yak katehoriia pedahohichnoi diialnosti. [Artistic and figurative thinking as a category of pedagogical activity]. *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy: zbirnyk naukovykh prats.* Kyiv. 10. 218–222. [in Ukrainian].
7. Polataiko O.M. (2010) Formuvannia khudozhno-obraznoho myslennia maibutnoho vchytelia muzyky u protsesi interpretatsii tvoriv mystetstva [Formation of artistic and figurative thinking of a future music teacher in the process of interpreting works of art]: avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.02. Kyiv. 22 s. [in Ukrainian].
8. Tkachuk A.O. (2010) *Metodyka formuvannia khudozhno-obraznoho myslennia studentiv u protsesi vokalnoho navchannia* [Methodology for forming students' artistic and figurative thinking in the process of vocal training]: avtoref. dys... kand. ped. nauk; 13.00.02. Kyiv. 23 s. [in Ukrainian].
9. Sbitnieva O.F. (2021) Rozvytok vokalnoi kultury maibutnikh vokalistiv u protsesi fakhovoho navchannia [Development of vocal culture of future vocalists in the process of professional training]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka.* 2. 188–195 [in Ukrainian].
10. Iaromchuk V. (2016) *Perspektyvy pobutuvannia akademichnoho vokalu na pochatku XXI stolittia.* [Prospects for the Development of Academic Vocal Art at the Beginning of the 21st Century]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka.* 2(35). 164–169 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 07.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.12.2025